

«АҚМАҚ ПАТША» ДӘСТАНЫНДА ФОЛЬКЛОРЛЫҚ МОТИВЛЕРДИҢ ҚОЛЛАНЫЛЫҢЫ ӨЗГЕШЕЛИГИ

Қ.Жәрімбетов - филология илимлериниң докторы, профессор

М.Палымбетова - магистрант

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети

Таянч сўзлар: Бердақ, дөстон, фольклор мотиви, адабий аңғана, проблематика, қахрамон образи, хаёт хақиқати.

Ключевые слова: Бердах, дастан, фольклорный мотив, литературная традиция, проблематика, образ героя, правда жизни.

Key words: Berdakh, epos, folkloric motive, literary tradition, subject matter, character's image, life truth.

Бердақ дөретиўшилигин изертлеўши әдебиятшы алымлар оның шығармаларының тийкарғы дәрежелериниң бири фольклор екенлигин бир аўыздан мақуллайды. Бул туўралы әдебият илиминиң дарғалары Н.Дәўқараев, Қ.Айымбетов, И.Сағитов, М.Нурмухамедовлардың, сондай-ақ Х.Хамидов, А.Муртазаев, А.Пирназаров, Қ.Жәрімбетов хәм т.б. дыққатқа ылайық илимий-теориялық пикирлери бар [1]. Рус, түркмен, өзбек алымларының да бул бағдардағы қызықлы илимий-теориялық жуўмақларын көпке келтириўимизге болады. Мысалы, атақлы рус әдебиятшысы З.Кедринаның «Ол поэзия байтереги болып, өз әрманын, әрманына қоса туўылған фольклоры менен көп миллетли Шығыс шайырлық мектебиниң мийраслары менен байыған шайырлық тәжірибесин келешек әўладқа қалдырып кетти» [2], - деп жазғанында үлкен шынлық бар.

Ал, түркмен әдебиятшысы С.А.Ғарриев: «Бердақ қарақалпақ әдебий тилиниң байлығына сүйенип, оннан пухталық пенен пайдаланып, шығармаларын қарақалпақ классикалық поэтикасының, фольклорының руўиында дөреткен» [3] деген еди.

Шайырдың «Ақмақ патша» шығармасының фольклор менен байланысының ең баслы белгиси ондағы ўақыялардың фольклорлық баянлау усылына ұсағанлығында көринеде. Мысалы «Ақмақ патша» қарақалпақ халық дәстанларындағы, сондай-ақ ертеклериндегі ўақыяларды ең дәслеп сўўретлеп баслаудағы дәстүрий қатарларды еске салады. Мысалы:

Ийе болып алтын тахтка,
Зәхәрин жайып дуйым халыққа,
Салып биразды қулыққа,
Нешше патшалар өткен екен [4].

Қарақалпақ ертеклеринде «екен» көмекши сөзи арқалы баянлау дәстүри қалыптасқан. «Бир бар екен, бир жоқ екен, аш екен де тоқ екен, ала ғарға азаншы, қара ғарға қазаншы екен...» сыяқлы дәстүрий қатарлардың тәсири жазба әдебиятта бар екенлигин көриўимизге болады. Бул форманы Бердақ та дәстан тилиниң жеңил, көпшиликке түсиникли, тартымлы болыуы ушын қолланған болыуы керек. Ықтияларды усы тақылетте баянлаудың өзи де Бердақтың шеберлигинен дерек береді. Өйткені, баянлаудың бундай стили тыңлаушының шығармадағы ўақыяларға деген исениминиң артыуына хызмет етеди. Демек, шайыр фольклорлық баянлау усылын тегин қолланып отырған жоқ. Оны хақықатлықты астарлап беріу мақсетинде пайдаланған.

Фольклорлық мотивлер әсирлер даўамында қалыпқа түскен көркем элемент болып, сюжетти жетилистириўде үлкен хызмет атқарады. Буны Бердақтың «Ақмақ патша» дәстанынан да көриўимизге болады. Мысалы:

Өзиң бир ізлеп келипсең,
Кеўлиңди хәм де берипсең,
Ханның түсине енипсең,
Апарамыз үйиңнен шық. [4:197]

деген қатарлар шайыр шығармасының миллий-эпикалық дәстүр менен тығыз байланыссыз екенлигин көрсетеди. «Ақмақ патша» дәстанының бас қахарманы Гүлим хәдден тыс сулыў қыз болып, оның портрети автор тәрәпинен көркемлеп сўўретленген. Ол ханның итибарына түседі. Бул мотив қарақалпақ халқының «Саятхан-Хәмра» дәстанындағы Хәмраның Саятханды түсинде көрип, ашық болыу ўақыясы менен жүдә ұқсас. Мәселен, дәстанда Саятханды ізлеп шыққан Хәмра хәм оның әкеси азанда оянса, күн шығыстан бир күн, күн батыстан бир күн шығып турғанын көреді. Күн шығыстан шыққан күн бул тәбият хәдийсеси, яғный қуяш болса, ал күн батыстан шыққан күн бул Саятханның сулыўлығы еди. Бул мотивти қарақалпақ халық ертеклеринде де жүдә көп ушыратыўымызға болады.

Әдебиятлар

1. Дәўқараев Н. Таңламалы шығармалары. III том. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1979; Сағитов И. Сахра бұлбили. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1974; Муртазаев А. Бердақтың «Ақмақ патша» поэмасы. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1978; Пахратдинов Ә. Бердақтың дәстанлық шығармалары. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1987.
2. Кедрина З. Бердақ хақында сөз. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1987, 77-б.
3. Ғарриев С. Бердақ хақында сөз. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1987, 67-б.
4. Бердақ. Таңламалы шығармалары. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1987, 182-б.

РЕЗЮМЕ

Мақола Бердақ шоирнинг «Оқмоқ пошшо» достонида хаёт хақиқатини гавдалантиришда фольклор мотивларининг аҳамиятини тадқиқ этишга бағишланган.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящается изучению проблемы использования фольклорных мотивов в дастане Бердаха «Царь самодур» при изображении правды жизни.

SUMMARY

The article is devoted to the study of using folklore motives in the epos «Stupid king» by Berdakh in the description of life truth.

ӘПСАНАЛАРДА ТРАНСФИГУРАЦИЯ ҚУБЫЛЫСЫ

Г.С.Қалбаева - үлкен илимий хызметкер-излениўши

Таянч сўзлар: сеҳр-жоду, афсун, қарғиш, қаҳрамоннинг ташқи қиёфасининг ўзгариши, мотив, поэтик вазифа.

Ключевые слова: колдунья, магия, проклятие, превращения внешности героя, мотив, поэтические функции.

Key words: sorceress, witch, magic, imprecation, transformation of character appearance, motif, poetic function.

Эпсаналарға тән болған көркемлик өзгешеликлерди терең үйрениў арқалы олардың жанр сыпатында пайда болыўы ҳәм раўажланыўына тән болған нызамлылықларды үйрениўге кең мүмкиншиликлер жаратылады.

Эпсаналардың мазмунында сыйқыр, дуўагөйлик ислетилетүгүн мотивлер айрықша орын тутады. Оларда ўақыялар қыяльй үйдирмелер тийкарында баян етилгенликтен сырлы ҳәдийселер, сыйқыр, тилсимли ўақыялар турмыслық ўақыялар менен араласып жүреди. Усындай сыйқыр, дуўагөйлик жетекшилиқ ететүгүн мотивлердің бири - қаҳарманның сыртқы көринисиниң өзгериўи кубылыў мотиви.

Қаҳарманның сыртқы көринисиниң өзгериўи, яғный қаҳарманның затқа (тасқа, отқа), хайўанға, қуска айланыў кубылысы илимде трансфигурация кубылысы деп те жүритиледи. Трансфигурация кубылысының тарийхый генезиси ески санада қыяльй елеслетиўлер тийкарында пайда болып мифлик мотивлер менен ушласады. Кубылыў мотивиниң мифлик үлгилеринде қаҳарманның затқа (тасқа, отқа), хайўанға, қуска айланыўы заңлы кубылыс сыпатында түсиндириледі. Өйткени, ертедеги мифлик санада рух пенен тәбияттың бириги, адам өзін қоршаған жанлы ҳәм жансыз тәбияттан бөлмей қараў, яғный адам еки түрли көринисте болады деген түсиник қәлиплекен. Әсиресе, тотемлик мифлерде қаҳарман ярымы адам, ярымы хайўан, ярымы қус түринде сүўретленеди яғный зооантропоморфлық образ жасалады [3:75]. Мифлик сананың ең дәслепки басқышларында дорелген мифлерде қаҳарманның басқа затқа өзгериўиниң себеплери түсиндирилмейди (өйткени, мифлер барлық ўақытта түсиндирмели болып келе бермейди) ямаса белгили мақсет гөзленбейди. Бунда қаҳарман бир түрден екінши түрге өз-өзинен, сыртқы тәсирлерсиз-ақ айланып кете береді. Мифлик сананың кейинги раўажланған басқышларында адамзат өзін қоршаған жанлы ҳәм жансыз тәбияттан, хайўанат ҳәм қуслардан өз алдына бөлек жаратылыс екенлигин биледи ҳәм бул басқышта дорелген мифлерде адамның хайўанға, қуска айланыўы бурынғыдай заңлы кубылыс деп есаплайды ҳәм оны қандай да бир себеплер менен түсиндиреди яғный қаҳарманның бир түрден екінши түрге айланыўы себеп-мақсетли, түсиндирмели болып келеди. Бунда айланыўдың себеплери: адамның шаршап уйқыға кетип, басқа затқа (тасқа) айланыўы, ғарғыс себеплери жазалану, ямаса шарасызлықтан қорқыншылық қәуиптен қашыў ушын қаҳарман басқа түрге айланады. Бул кубылыўшылық дуўа оқыў-сөз магиясы арқалы иске асырылады [3:78].

Мифлик кубылыў мотиви кейин ала фольклордың ертек, дэстан, эпсана жанрларының көркем поэтикалық қуралларына айланған. Мифлик сананың жетилискен дәуірлеринде бул мотивтиң өзлериниң дәслепки басламадағы көринислеринен ҳәм мифлик хызметлеринен ажыралып, ертеклик, аңыз-эпсаналық мотивке өсип өтиў эволюциясын көремиз. Мифлик айланыўда мифлик субъект өз-өзинен, хеш қандай қуралларсыз басқа түрге айланады. Эпсаналарда болса қаҳарманның басқа түрге айланыўын қандай да бир предмет яки тилсимли қураллар, сөз магиясы (тарийхый эпсаналарда қараматлы әулийе, пирлер) тәмининлейди. Мәселен, «Балық қыз» (русалка) деген ертеклик эпсанада бир жигит ҳәр күни ҳәуизде шомылып жүрген балық кийиминдеги қызды көрип қалады ҳәм оның балық кебин (кийимин) отқа күйдирип жибереді. Балық қыз кийиминен ажыралғаннан кейин жигит пенен турмыс қурады. Буннан хабар тапқан патша орындаў мүмкин болмаған ўазыйпаларды ислетүге жигитти мәжбүрлеп, оны өлтирмекши болады. Бирақ жигит хаялы (балық қыз) ҳәм оның сиңилериниң жәрдеми менен патшаның буйырған тапсырмаларын булжытпай орындап, аман қалады.

Шығармадағы кубылыўшылық балық кийими күйдириў арқалы иске асырылған ҳәм усының менен кубылыўшылық тоқтайды. Бунда кубылыў мифлик кодты емес, бәлким, социаллық-эстетикалық кодты баянлаўға-патшаның ақмақлығын ҳәм залымлығын ашқара етиўге, оның наданлығының үстинен күлиўге хызмет етеди [5:109].

Мифлик кубылыўда мифлик субъекттиң өзи хеш қандай қуралларсыз мәселен, эпсаналардағы сыяқлы балық

кийимин ямаса қус кийимин кийип емес, өз-өзинен кубылыўға ушырайды.

«Едиге» дэстанының дерлик барлық версияларында Едигениң қараматлы туўылыўын сүўретлетиўи мифологиялық-эпсаналық сюжетлер бар. Бул версиялардың барлығында да, қус кебин-пери көйлегин таслап адам келбетинде жүрген мақлуқатлар қойылған шәртлердің бузылыўына байланыссыз қайтадан қус кебин кийип, перзент пайда болғанлығын айтып, ушып кетеди. Бул эпсаналардағы перилердің қус кебин кийиў арқалы қуска айланыўи мифлик кубылыўдың диффузияға ушыраған көринислери болып табылады.

«Аңшыбай батыр» деген эпсанада Аңшыбай тоғайда аң аўлап жүреди. Бир күни көлге келип қонған аққуўды атайын деп атырса, аққуўға тил типип сөйлейди. Аңшыбай менен сөйлесип, оның жасайтуғын меканын сорап ушып кетеди. Ол ушып кеткеннен соң, көлге тағы да бир аққуў келип қонады да, қанатын силкип жиберип қызға айланады. Олар екеўи де Аңшыбайға ашық болып, оған турмысқа шығатуғынлығын билдиреди. Аңшыбай болса, үйлениўге жағдайы жоқ екенлигин айтады. Сонда перилер ушып кетип, қайтарында Аңшыбайға бир түйиншик алтын әкелип береді. Аңшыбай базардан еки қараўидиң әнжамларын сатып алады. Жигирма хаялға хакы төлеп, қараўилерди тиктиреді. Еки периге үйленип, еки үйге еки перини киргизип, елден асқан бай болыпты. Эпсананың даўамында перилер Аңшыбайдың өмиринде ушырасқан қыйыншылықларды, душпанларын жеңип өтиўине жәрдем береді. Эпсанадағы кубылыў мотиви шығармаға социаллық мазмун бериўде поэтикалық усыл ўазыйпасын атқарып тур. Эпсанаға өткен бул кубылыў ертедеги адамдардың пәраўан турмыс кешириўи ҳаққындағы арзыў-әрманларын иске асырыўға қаратылған. Мәселен, перилер адам келбетине кирип ҳәр қыйлы социаллық-турмыслық ўазыйпаларды атқарады, Аңшыбайға мол байлықлар берип, пәраўан турмыс кешириўине жәрдем береді, оның өмириндеги қыйыншылықларды ҳәм душпанларын жеңиўине, жаўызлықтың үстинен жақсылықтың жеңиске ерисиўине хызмет етип, социаллық-эстетикалық кодты баянлайды.

Мифологиялық эпсаналарда кубылыўшылық мотиви себеп-түсиндирмелилик хызметин атқарып келеди. Бунда кубылыўдың еки түрли себеп пенен жүз бериўи сүўретленеди. Бириншиси, қаҳарманның ғарғыс алыўы себепли басқа көриниске өзгериўи, екіншиси, қаҳарманның өз-өзине дуўа оқыўы арқалы өз көринисин өзгertiўи [4:59-60].

Бул кубылыўшылықтың еки түринде де сөз магиясы, сыйқыр, дуўагөйлик жетекшилиқ етеди. Мәселен, «Қара шошқа» деген эпсанада болса, қара шошқаның бурын адам болғанлығы айтылады. Ол бир балықшы болыпты. Бир күни ол марданы майланып, көп балықты арқалап қиятырса, алдынан Қыдыр ата шығып, арқасындағы балықты көрип, оннан бир асым балық сорапты. -Ўай бой, ата, әкиятырғаным балық емес ғой-деп өтирик сөйлепти. Сонда Қыдыр ата оның алдағанына ашыўы келип: -Арқандағы балығың тасқа айланғай, өмиринше арқалап көлде ғұрқылдап жүргейсең!-деп ғарғапты. Балықшы сол гезде-ақ қара шошқаға айланып, көлде жүрген қусайды [2:10].

Эпсанада кубылыў мотиви жаза түринде қолланылып, сөз магиясы жәрдемінде иске асырылған. Және де кубылыў мотиви сынаў мотиви менен бирге қолланылған. Эпсанада қолланылған сынаў мотиви дэстан, ертек жанрларындағы сыяқлы қаҳарманның физикалық мүмкиншиликлерин емес, ал оның ишки руўхый жан дүньясын сынақтан өткерийге қаратылған. Бунда Қыдыр атаның балықшыдан балық сораў деталы арқалы оның ишки дүньясын, адамгершилигин сынаўдан өткерийди мақсет еткен. Балықшы пейли тар ҳәм сықмар болғанлығы себепли Қыдыр атаны алдайды ҳәм усы гүнасы ушын шошқаға айланады.

Адам атаның генже қызын қалай узатқанлығы ҳаққындағы эпсанада: Адам ата барлық перзентлерин үйли-жайлы етип, енди генже қызымды кимге узатсам екен деп ойланып жүргенинде, аспаннан: -Күйеў жигитти жолдан изле!-деген жаратқаннан саза келипти. Адам ата қызына чай демлеп, аўқат писирип отырыўды тапсырып, өзи күйеў жигит излеп жолға шығады. Жолда кетип баратырса, алдынан сын-сымбаты келискен, жақсы кийинген жигит

шығыпты. Адам ата жигит пенен хал-ахуал сорасып болғаннан кейін оны үйіне чай-суу ишип кетиўге мирәт етипти. Жигит асығыс екенлигин айтып, кетип қалыпты. Адам ата және жолын даўам етип киятырса, алдынан орта дәрмиан кийинген жигит шығыпты. Хал-ахуал сорасып болғаннан кейін оны да үйіне чай-суу ишип кетиўге мирәт етипти. Бул жигит те Адам атаның мирәтин қабыл алмапты. Буннан кейін алдынан жупыны кийинген бир жигит шығыпты. Ол жигит Адам атаның мирәтин қабыл алып, шай-суу ишип кетиўге қайылшылық билдирипти. Адам ата жигитти изине ертип киятырса, изинен алдыңғы ушырасқан еки жигит жуўырып киятырған екен. Адам ата албырап қалыпты. Себеби үйінде қызы биреу. Неде болса үйге бара берейик, бир илажы болар-деп үйіне келсе, үйінде үш қыз отырған екен. Үш қызды үш жигитке узатыпты. Бирак сол күни үйіндеги ийти менен пышығы жоқ болып кетипти. Олар қызға айланып кеткен екен. Әпсананың даўамында ийти пенен пышықтың қызға айланып кеткенлиги қызлардың екеўиниң минезиндеги иит пенен пышыққа тән болған сыпатлардың болыуы, соған қарап Адам ата өзиниң хақықый қызын айырып танып алыуы қусаған ўақыялар менен дәлиллел бериледи. Әпсанада қубылыўшылықтың сыры (қалай жүз бергендейди) түсиндирилмейди. Бирак әпсанада мақсетли өзгериў қолланылған. Бунда қубылыўшылықтың мақсети- Адам атаны шарасыз жағдайдан қутқару. Екиншиден, қызлардың минезиндеги хайўанларға (иит, пышық) тән болған сыпатларды қаралаў ўазыйпасын атқарып тур.

Тарийхый әпсаналарда қахарманның қубылыўы мифлик персонажлар (қудай, периште, пир), пайғамбарлар, тарийхтан аты белгилі кәраматлы әўлийелер тәрепинен иске асырылады.

Кәраматлы әўлийелер, пайғамбарлар хақындағы тарийхый әпсаналарда қубылыў мотиви тәкирарланушы сюжет типлери сыпатында қолланылады, бул арқалы олардың расғөйлиги, туўрылығы, хадаллығы, қараматлығы сыпатланады [4:60]. Мәселен, «Ақман хәм Қараман» деген әпсанада: Хожа Ахмет Яссаўийдиң үйиринен Ақман хәм Қараман деген еки жигит жылқы урлайды. Буны сезип қойған Яссаўий өзиниң гуманын сол жигитлер жасайтуғын аўылдың ақсақалларына айтқан ўақытта Ақман хәм Қараман: «Әўлийе бизди жаман атлыға шығармақшы, сол ушын

бизге жала жаўып атыр»-деп өтирик сөзлер айтып, өзлерин ақламақшы болыпты. Сол күннен баслап олар Яссаўийден өш алыў режесин дүзеди. Бир күни түнде ел жатып хәмме шийрин уйқыға кеткен ўақытта олар өзлериниң бир сыйырын сойып, гөшин Яссаўийдиң үйіне таслап кетипти. Ертеңине тан атқаннан кейін олар аўыл ақсақалының алдына сыйыры жоғалғанын айтып, арыз етип барыпты. Ақсақаллар қан изин қуўып көрсе, туўры Яссаўийдиң үйіне барып тирелипти. Кәрамат пенен барлық сырдан хабардар болып отырған Яссаўий ел-халық алдына шығыпты да, қолын дуўаға жайып: «Илая әўмийин! егер де ким де ким гүнәкар болса, Қудай таала оны ийтке айландырсын!»-деп дуўа етипти. Сол гезде- ақ жаңағы еки жигит көзди ашып жумғанша бир домалап, бири ақ, бири қара ийтке айланып, кеше өзлери сойып таслап кеткен малдың гөшин тартқылап жей баслапты [4:60].

Әпсанада қолланылған қубылыўшылық кәраматлы әўлийениң ғарғысы (сөз магиясы) арқалы жүз берген. Әпсанада бул қубылыўшылық жалахор, урлықшы еки жигиттиң ислеген гүналары ушын жаза ретинде қолланылып, этикалық, моральлық тәлим-тәрбия қуралы ўазыйпасын атқарып тур. Соның менен бирге Хожа Ахмет Яссаўийдиң хадаллығын, расғөйлигин сыпатласа, екиншиден, оның иләхий кәрамат ийеси екенлигин дәлиллеләди мақсет етеди.

Жуўмақлап айтқанда, қубылыў мотивиниң түп дереклери ески мифлик мотив болып, мифлик сананың эволюциялық тарийхый раўажлануы басқышларында өз көринислерин хәм функциясын өзгертп, әпсаналардың (ертек, дәстан) көркем поэтикалық қуралына айналған. Әпсаналардағы қубылыў мотиви шығармада социаллық-эстетикалық қодты баянлаў менен бирге көркем-поэтикалық, моральлық хәм диний тәлим-тәрбия қуралы хызметин атқарады. Ертедеги адамлардың пәраўан турмыс кешириў хақындағы арзыў-әрманлары көркем баянланады, әпсана қахарманы типиклестириледи, идеалластырылады, сол арқалы тыңлаўшыда туўрылық, әдалатлық сыяқлы уллы инсаныйлық пазыйлетлерди қәлиплестиреди. Адамларды алдаў, урлық, кисиниң хақысын жеў сыяқлы жаман иллетлер қараланады. Бундай тилсим, сыйқыр, дуўагөйлик ислетилетуғын мотивлер арқалы әпсаналардың жанрлық тәбияты анықланады.

Әдебиятлар

1. Алламбергенов К. Миф, ертек, тарийх хәм дәстан. - Нөкис: 2014.
2. Бахадырова С., Мәмбетназаров Қ. «Қарақалпақ аңызлары, әпсаналары, шешенлик сөзлери». - Нөкис: «Қарақалпақстан», 1992, 10-б.
3. Қаскабасов С. Қазақтың халық прозасы. - Алматы: «Ғылым», 1984.
4. Рахманова М. Афсоналарнинг анъанавий мотивлари. // «Ўзбек тили ва адабиёти», 2009, № 5, 59-60-б.
5. Саримсаков Б. Эпик жанрлар диффузияси. // Ўзбек фольклорининг эпик жанрлари. - Тошкент: 198, 109-б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада афсоналар сюжетида эврилич мотивининг муҳим поэтик вазиға бажариши, қахрамон табиятини изоҳлашда асосий унсурлардан бири эканлиги таҳлил қилинади.

РЕЗЮМЕ

В статье доказывается важность поэтической функции мотивов превращение внешность героя в сюжете легенд, а также подчеркивается их роль в качестве основного элемента в толковании природы героя.

SUMMARY

In the article importance of poetic function of character appearance transformation motifs in the legend plot is proved and their role as the main element in an interpretation of character nature is analyzed.

ЕРТЕК СЮЖЕТИ СТИЛИЗАЦИЯ ТИЙКАРЫНДА ЖҮЗЕГЕ КЕЛГЕН АРАЛЫҚ ДРАМАЛЫҚ ЖАНРЛАР

С.С.Қазахбаев - филология ғилмлериниң кандидаты, доцент

Әжанияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: эртак, драма, либретто, жанр, сюжет, интермедия, инсценировка.

Ключевые слова: сказка, драма, либретто, жанр, сюжет, интермедия, инсценировка.

Key words: fairy-tale, drama, libretto, genre, plot, interlude, improvisation.

Драма – грек тилинен алынып – хәрәкет деген мәнини аңлатады. Яғный сахна ушын арнаулы түрде жазылған, диалог формасында келген сюжетли шығарма. Драма термин сыпатында еки мазмунда қолланылады: Биринши кең мәнидеги драма – әдебияттың үш түриниң бири (лирика, эпос, драма); яғный драмалық формалар лирикада, эпоста да, драманың өзінде де болыуы мүмкин. Ал, екинши тар мәнидеги драма қатардағы драматургиялық жанр. Драмалық шығармалар тийкарынан «Көркем әдебият жәмийеттиң, жеке адамның турмысындағы қыйыншылықларды, кескин халатларды, жеке турмыс пенен жәмийет арасындағы қарама-қарсылықлардан келип шыққан руўхый дағдарысларды, ишки сезимлер менен кеширмелердиң өткірлесиўин сәўлендиреди. Буны көркем шығармадағы драматизм деп атайды. Драматизмди атамасына қарап тек драмалық шығармаларға тийисли деп қәте түсиниўге болмайды, драматизм улыўма көркем әдебиятка тийисли түсиник» [1:69].

Ұсы анықламаны есапка алатуғын болсақ, XX әсирдиң ақыры XXI әсирдиң басындағы қарақалпақ балалар әдебиятында да ертек сюжети стилизация тийкарында жүзеге кел-

ген аралық драмалық жанрларда, лирикалық қахарманның ишки руўхый сезим драмасының берилгенлигин көремиз. Бул аралық жанрлар:

1. Әдебий драма
2. Әдебий ертек драма
3. Әдебий ертек инсценировка
4. Әдебий ертек интермедия
5. Әдебий ертек либретто

Ж.Дилмуратовтың «Еки достың айтысы» әдебий драма-сында:

- 1-оқыўшы:
–Тыңла достым, тыңла мени,
Бир сораў берейин саған,
Өз аўзыңнан айтып берши,
Оқыўдың пайдасын маған.
- 2-оқыўшы:
–Оның несин сорап турсаң,
Еситип жүрсең ғой талай,
Устазлардың айтқанлары,
Ядыңнан шыққан ба, қалай?